

en kennis besteed. „Brillant de génie”, schrijft Bichat, „Boerhaave se laissa éblouir par un système qui éblouit aussi tous les esprits de son siècle et qui fit, dans les sciences physiologiques, une révolution, que je compare à celle qu’opérèrent, dans les sciences physiques, les tourbillons de Descartes.”

Hij onderscheidt ziekten der *vaste deelen*, waarbij het gaat ôf om organische misvormingen ôf om afwijkingen van aantal, grootte en plaats, stijfheid of weekheid der weefsels of om vernauwingen der vaten. De gebreken der lichaamssappen zijn van quantitatieven (b.v. de plethora) of van kwalitatieven aard. Er ontstaan mengingsveranderingen, de z.g. *acrimoniae*. Hier is Boerhaave aanhanger eener *dyscrasie-leer*. Beide vormen van ziekte (vorm- en mengingsfouten) kunnen tegelijkertijd voorkomen. Dit zien wij bij de ontsteking, waarbij optreedt bloedophooping tengevolge der samentrekking van kleine bloedvaten en daardoor een veranderde samenstelling van het bloed. Het menschelijk organisme is een *machine*, waarvan de vaste deelen bestaan uit twee soorten: eenerzijds de vaten, geschikt om de vloeistoffen te bevatten, leiding te geven, te veranderen en te vereenigen, anderzijds de mechanische instrumenten, die, dank zij hun vorm en hardheid, nu eens het belang van de eerste dienen, dan weer hun bepaalde bewegingen opleggen. Ondanks zijn groot gezag als clinicus en docent heeft Boerhaave niet kunnen verhinderen, dat de ideeën der iatrophysici, die meer gefundeerd waren in theoretische deductie en analogie dan gebaseerd op langs inductieven weg verkregen en proefondervindelijk getoetste gegevens, meer en meer werden verlaten.

Van zijn leerlingen noemen wij, om hiermede het geschiedkundig overzicht te besluiten, nog *Albrecht von Haller* en *George Ernst von Stahl*. Von Haller is de beroemde commentator der gedachten, die Boerhaave heeft ontwikkeld. Deze voerde de begrippen irritabiliteit en sensibiliteit van het specifiek levende in. Bij de contractie van een spier is behalve de elasticiteit ook nog een bijzondere prikkelbaarheid, de irritabiliteit, *afwijkend van de wetten der mechanica*. *Behoud en herstel van evenwicht* werd het beginsel der ziekteleer, die hierop berustte.

De leer van *Von Stahl* is in wezen anti-mechanistisch. Het leven, zegt hij, heeft iets eigens, door physica en chemie niet te verklaren. Dit beginsel noemt hij de levensziel, de *anima*. Hieronder verstaat hij iets immaterieels, dat medewerken moet, wil de genezing intreden. Het levensproces is een verzameling van *activiteiten*, niet van *materie*. De materie gedraagt zich passief, indifferent, zij gehoorzaamt aan verdeling en ordening in een of anderen vorm of structuur

Nadat in het voorafgaande het algemeene ziektebegrip in zijn geschiedkundige ontwikkeling is nagegaan, zien wij nu, hoe in een bijzonder geval de evolutie van het ziektebegrip zich voltrekt in de